

POROČILO O POTRESU PRED OSEMDESETIMI LETI

Report on an Earthquake that occurred 80 Years Ago

Rajko Pavlovec* UDK 550.34(497.4)(091)

Povzetek

29. januarja 1917 je bil močan potres v okolici Brežic. O njem je podrobno poročal prof. Ferdinand Seidl, geolog, seizmolog, meteorolog in botanik, doma iz Novega mesta. Njegovi podatki o potresu so bili objavljeni leta 1919, torej pred 80 leti. Ob tej obletnici se spomnimo nanje, pri tem pa spoznajmo značilno Seidlovo zbiranje podatkov, poročanje in pisanje.

Abstract

On 29th January, 1917, a strong earthquake occurred in Brežice in eastern Slovenia. The earthquake was reported in detail by Prof. Ferdinand Seidl, geologist, seismologist, meteorologist and botanist from Novo Mesto. His data on the earthquake was published in 1919, i.e. 80 years ago. On the 80th anniversary of this report, it seems appropriate to remember the occasion, and to make mention of Seidl's specific method of collecting data, reporting and writing.

Seidl je bil poročevalec za potrese na Kranjskem, Goriškem in Gradiščanskem pri Osrednjem zavodu za meteorologijo in geodinamiko na Dunaju. Pri svojih poročilih je bil dokaj natančen in precej kritičen. Predsednik potresne komisije pri dunajski akademiji prof. E. Mojsisovics je zato na svetovnem geološkem kongresu leta 1903 na Dunaju ob njunem srečanju dejal: »O, naš najboljši pokrajinski opazovalec!« (3). Zanimiv je tudi Seidlov stavek (9) ob razpravljanju o potresu pri Črnomlju: »V svesti sem si nepopolnosti podane statistike. Kakor je ta ali oni potres samo slučajno navzoč opazovalec rešil pozabe, tako so bržkone nekateri potresi ostali neopaženi in nesporočeni; nekaj lahkih potresov pa je morebiti negotovih«.

Sistematsko opazovanje potresov so organizirali po ljubljanskem potresu leta 1895 »z namenom, da se bistvo teh prirodnih pojavov bolje spozna«, pravi Seidl. Poiskal je poročevalce in objavil o potresih več člankov. Leta 1904 so celo razmišljali o ustanovitvi samostojnega oddelka za preučevanje potresov pri Državnem zavodu za meteorologijo in geodinamiko na Dunaju, vendar se to ni zgodilo. Možno pa je, da bi ob morebitni ustanovitvi takšnega oddelka Seidl postal njegov vodja (4).

O brežiškem potresu leta 1917 so prvi poročali A. Tornquist (10), Heritsch in Seidl (1), pisali pa so še drugi (2, 6, 7). Seidl je rad poučeval, zato je tudi v članku iz leta 1919 potres natančno opisal in pojasnil fizikalno delovanje ob njem. To-

Preglednica. Pregled intenzitet potresnih in popotresnih sunkov, ki so sledili glavnemu potresu 29. januarja 1917 (8). Pod preglednico je pripomba: »Od 30 potresov, prištetih iz zagrebškega seizmografskega zapisnika, smo dodali 10 zmernih, 20 slabim potresom, domnevaje, da je taka razdelitev približno primerna«. Table. Magnitude of the Brežice earthquake. Seidl's note (8): "Among 30 earthquakes taken from the Zagreb seismographic records and included in our table, 10 were moderate and 20 were weak earthquakes".

stopnja v potresni jakostni lestvi	število potresov
VIII, razdevajoč potres	2
VII, skrajno jak potres	1
VI, zelo jak potres	1
V, jak potres	12
IV, zmeren potres	59
III, slab potres	153
II, zelo slab potres	15
skupaj	243

vrstna valovanja je primerjal z vodnim valovanjem. Zanimivo je opisal nihanje hiš, sten, stolpov in drugih stavb. V več člankih je jasno poudaril povezavo med potresi in geološko zgradbo. Potres leta 1917 opisuje skoraj zastrašujoče in malo pretirano. Bilo je res precej strahu in škode, vendar človeških žrtev ni bilo.

V članku o brežiškem potresu preseneča Seidlov način pisanja, saj ni napisan na zanj povsem značilen način. V večini člankov je uporabljal precej svojevrstne izraze in arhaizme. To je značilno tudi za poznejše članke po letu 1919. Opisi brežiškega potresa so sicer malo razvlečeni, vendar nekako drugačni kot navadno pri njem. Morda je to posledica vplivnih urednikov časopisa Carniola, kjer je članek izšel. Takrat so bili to dr. Josip Gruden, dr. Josip Mantuani in dr. Guidon Sajovic. Carniola je bila časopis Muzejskega društva za Kranjsko in od leta 1915 je bil Seidl njegov častni član.

Opis potresa

Seidl poroča, da se je močno zatreslo 29. januarja 1917 ob 9.23 in 11.29, v 126 dneh pa se je zvrstilo kar 243 potresov. Piše, da je »na Štajerskem grozna zemeljska podzemeljska sila najhuje zadela mesto Brežice in je ondi povzročila veliko škodo na mnogih zgradbah; slično je zadela vasi v okolici mesta. Na Kranjskem je najbolj močno trpela Krška vas«. Škoda v krškem glavarstvu naj bi znašala 548.000 K s pripombo, da je to po cenah, ki so veljale pred prvo svetovno vojno. Sledi značilna navedba: »Prištetih pa je treba še škodo, ki je nastala, ker se je pobilo mnogo posode in drugih stvari, in ker je zmrznilo veliko poljskih pridelkov«. Prijetno res ni bilo, saj je bilo v času potresa veliko snega in temperature so bile okrog deset stopinj pod ničlo. Seidl tudi ugotavlja, da je »samo malo časa – menda 10 sekund – trajalo grozno zibanje tal in hiš in cerkev – in izpremenilo se je življenje prizadetih ljudij v zgolj bridkost in trpljenje, in zazijalo je neskončno gorje v vseh oblikah«. V tem stavku se vidi rahlo Seidlovo pretiravanje, vendar kot v tolažbo nadaljuje, da je »na ljudomilo priprošnje deželnega predsednika, grofa Attemsa, vojaška oblast priskočila na pomoč s šotori, odejami, vojnimi kuhinjami i.dr. in da je tudi kesneje pomagala obnavljati nesrečne prizadete naselbine«.

Seidl je spremljal in občudoval sodobne ugotovitve v geologiji, seizmologiji in drugih naravoslovnih vedah. To se čuti tudi v članku iz leta 1919, kjer navdušeno piše: »Uspehi... se naslanjajo na ženialne spoznatke, ki so jih v novodobni geologiji zasnovali in izpopolnjevali svetovni učenjaki. Proučevali so sile, ki bivajo v notranjščini zemeljske oble in povzročajo vulkanske pojave, ustvarjajo tople vrelece, pretresajo zemeljska tla, gradijo gorovja in doline, dvigajo in grezajo celine in morsko dno. Našli so, da je samo jedna zemeljska

* prof. dr., Naravoslovnotehniška fakulteta, Oddelek za geologijo, Aškerčeva 2, Ljubljana

sila, ki vse to povzroča, in ta sila izvira iz ohlajevanja zemeljske oble, ki plava v breztoplotnem vsemirju. Tudi ta misel je preprosta, a obhkratu je veličastna. Preprosta je, ker nam jasno razodeva zvezo raznovrstnih pojavov; veličastna, ker nam kaže, kako priroda z enostavno silo trajno uprizarja velike dogodke, in skrivnostno izvaja z njo neomejeno oblast, delujoč po neizpremenljivih zakonih«. Takšno pisanje meji skoraj na mistično. Poudariti pa je treba – ne glede na to, ali je bil Seidl (globoko) veren ali ne – da je vedno spremljal nova spoznanja, četudi so bila v nasprotju s takratnimi običajnimi svetovnonazorskimi pogledi. V avtobiografiji pravi (3), da se mu je najgloblje vtisnila v zavest razlaga prof. A. Böhma o Kant-Laplacejevi teoriji o nastanku osončja po fizikalnih silah. »To je bil najlepši in najmočnejši doživljaj moje gimnazijske dobe«. Po drugi strani pa ni razumljivo, da učencem ni upal vedno naliti čistega vina. V Pilon v knjigi »Na robu« (5) piše, da so od Seidla pri anatomiji zvedeli, da pride seč iz ledvic v mehur in tam za vedno obtiči! Že omenjeno Seidlovo natančnost spoznamo tudi iz Pilonovega stavka, da je »pri spraševanju zahteval na pamet dobesedni tekst iz šolske knjige in ni trpel, da bi kdo premaknil vejico in dodal piko«.

Poročila opazovalcev

Seidl (8) je poročila opazovalcev brežiškega potresa najverjetneje zapisal dobesedno, zato so včasih kar malo neresna. Sam pravi, da potresni sunki odvrnejo pozornost poročevalcev od misli na mirno opazovanje in zapisovanje. Poglejmo nekaj primerov teh poročil.

Orožniški nadstražnik g. Češnik je zaslišal »drdranje, kakor da se pelje voz čez most. Koj na to se je silno zatreslo, ne valovito, nego brzo je miketalo sem ter tja. Zidovi in stropi so silovito pokali, tramovje izpod strehe je silno hreščalo. V sobi je zatemnelo od v prah zdrobljenega ometa, ki je padal s stropa... Puške orožnikov so visele druga poleg druge na kljukah, zakrivljenih navzgor. Potresna sila jih je dvignila iz kljuk in vrgla na tla«. Govori tudi o poškodbah pri pečeh. Eni od lončenih peči je zgornji in srednji del odtrgalo in vrglo 2,5 m daleč.

Poštaričica gospa Tomažič je začutila v uradu silno tresenje. »Knjige, uradni spisi in poštni zavoji so padali s polic, peč se je prevrnila, stene so pokale in s stropa se je odluščil omet v toliki množini, da je bila soba polna prahu. Tla pod menoj so se dvigala kakor čoln na morju, ampak hitro, ponovno«. Potem je odšla na prosto, kjer je bilo že polno »prestrašenih in v zmedi na pomoč kličečih vaščanov. Brzjavni drogovi so se majali, to sem videla na svoje oči, in brzjavna žica je glasno brnela. Nekateri so mi pravili, da so videli, kako se je treslo površje ceste«.

Gospa županja Ajsterjeva je poročala takole: »Začuli smo najprej votlo bobnenje. Brž na to se je začel potres s silnim sunkom od spodaj navzgor, potem je drvalo sem ter tja. Moja hči je stala v kuhinji in je videla, kako je ognjišče odskakovalo... Dekla, stoječa na dvorišču je videla, da se je hi-

ša nagibala sem ter tja, in videla, kako se je porušil dimnik. Streha je brzo otrešla snega raz sebe«.

G. Krulec je povedal: »Stal sem pred hišo. Kar je zadonelo strahovito grmenje od Mrzlave vasi (od severovzhoda) semkaj. Ko sem o tem premišljal, so se mi zazibala tla pod nogami, kar odskakovala so... Drevesa so se majala, neki hrast se je močno pripogibal proti tlam, tudi bližnji kozolec se je vidno tresel... V župni cerkvi v Čatežu je udarilo ob zvon. Od vseh strani mi je ropotanje in hreščanje glušilo ušesa. Sosedje so prestrašeni in kričeč privrevali iz hiš. Ko se ozrem, zagledam, da se je bil zrušil hiši, kjer stanujem, ves vnanji zid na pažni strani od strehe do tal in dimnik je odvrget vrh. V stanovanju so hudo razpokali zidovi, peč se je zrušila, ura in podobe so padle raz steno na tla«.

Sklep

V članku iz leta 1919 piše Seidl tudi o potresno varni gradnji. Pri tem se opira predvsem na delo Djelovanje potresa na zgradbe, ki ga je leta 1911 napisal slavni Andrija Mohorovičič. Seidl razpravlja o vzrokih za potrese. Takratne ugotovitve geofizikov je poznal.

Na potrese in njihove učinke je gledal tudi s človeško toplino. Pravi takole: »In ko se je bila zemlja po nekoliko kriznih sekundah pomirila, je bilo izvršeno neizmerno gorje, ki ga prizadeti ne pozabijo kmalu. Naj bi jim lajšala nesrečo sočutna pomoč dobrih src, in naj bi ob blagohotni podpori države in dežele porušeni domovi vrasli nanovo, ličnejši in udobnejši nego so bili poprejši«.

Literatura

- Heritsch, F., Seidl, F., 1919. Das Erdbeben von Rann an der Save vom 29. Jänner 1917, Zweiter Teil. Mitteilungen d. Erdbeben-Kommission N.F. 53, 1-156, Wien
- Lapajne, J., 1990. Veliki potresi na Slovenskem – IV, Brežiški potres leta 1917. Ujma 4, 72–75, Ljubljana
- Mušič, M., 1961. Ferdo Seidl o svojem življenju in delu. Kronika, Časopis za slov. krajevno zgodovino 11, 36–54, Ljubljana
- Pavlovec, R., 1992. Razmišljanje o Ferdinandu Seidlu kot geologu in seizmologu. Dolenjski zbornik, 35–43, Novo mesto
- Pilon, V., 1965. Na robu. Slovenska matica, 1–254, Ljubljana
- Ribarič, V., 1982. Seizmičnost Slovenije. Seizmološki zavod SR Slovenije A/1, 1–649, Ljubljana
- Ribarič, V., 1994. Potresi v Sloveniji. Slovenska matica, 1–176, Ljubljana
- Seidl, F., 1919. Zemeljski potres pri Brežicah in Krški vasi dne 29. januarja l. 1917. Carniola 9/3–4, 43–60, Ljubljana
- Seidl, F., 1925–1926. Zemeljski potresi pri Črnomlju v zvezi z geološko zgodovino krajine. Glasnik Hrv. prirod. društva 37/38, 143–169, Zagreb
- Tornquist, A., 1918: Das Erdbeben von Rann an der Save vom 29. Jänner 1917, Erster Teil. Mitteilungen d. Erdbeben-Kommission N.F. 52, 1–117, Wien